

Irena Paulus

Glazba u Hrvatskoj

<https://doi.org/10.17234/9789533793351.10>

U Hrvatskoj postoje najrazličitiji glazbeni žanrovi – od umjetničke do zabavne glazbe i svih njezinih varijanata (*džez, rock, pop* itd.). Istodobno, postoji i tradicijska glazba koja je nastala u seoskim sredinama te je utjecala na razvoj nekih popularnih urbanih glazbenih pravaca poput *turbofolka* i *etna*. Premda se u tekstu glazbeni žanrovi promatraju odvojeno, postoje snažni međusobni utjecaji: primjerice, brojni su skladatelji umjetničke glazbe na ovaj ili onaj način uklapali džez u svoje skladbe, tradicijska glazba ostavila je trag gotovo u svim, i umjetničkim i popularnim glazbenim vrstama, a u novije vrijeme u Hrvatskoj je zaživio žanr koji povezuje umjetničku i popularnu glazbu – *crossover*. Korijeni *crossovera*, kao uostalom i svih drugih glazbenih žanrova, leže u umjetničkoj glazbi. Iz umjetničke su glazbe potekli najpoznatiji hrvatski predstavnici *crossovera* poput pijanista Maksima Mrvice (1975.) te poput Luke Šulića (1987.) i Stjepana Hausera (1986.) iz violončelističkoga dua *2CELLOS*. Stoga pregled glazbi u Hrvatskoj započinjemo predstavljanjem umjetničke glazbe.

Umjetnička glazba

Umjetnička glazba u Hrvatskoj postoji već deset stoljeća. No geografski položaj i povijesne prilike uvjetovali su da se o razvoju hrvatske glazbe prije 16. stoljeća ne zna mnogo. Nešto je malo sačuvanih notnih i drugih zapisa na području crkvene glazbe (kodeksi, gradualni, sakramentari), a o svjetovnoj se tek nagađa da se odvijala na plemićkim dvorovima. Kako je u šesnaestome

stoljeću velik dio Hrvatske okupiran, tako se kulturni život razvijao jedino u slobodnim krajevima – u Dubrovniku i u drugim gradovima uz jadransku obalu. Istaknuti renesansni skladatelji bili su **Julije Skjavetić** (druga polovica 16. st., godine rođenja i smrti nisu poznate) u Šibeniku i naturalizirani Francuz **Lambert Courtoys** (oko 1520. – oko 1583.) u Dubrovniku. Tako će ostati tijekom cijeloga sedamnaestog i osamnaestog stoljeća. Najvažnija su skladateljska imena iz toga razdoblja su **Ivan Lukačić** (oko 1580. – oko 1648.) i **Luka Sorkočević** (1734. – 1789.). Umjetnička glazba u unutrašnjosti ojačat će tek u devetnaestome stoljeću.

Bista Luke Sorkočevića

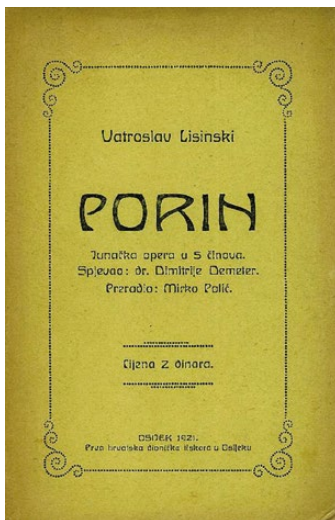

Devetnaesto je stoljeće, kao posvuda u svijetu, donijelo buđenje nacionalne svijesti. Ilirski preporod, koji je začeo književnik Ljudevit Gaj (→ *povijest* str. 72; → *jezik*, str. 152; → *književnost*, str. 173), odrazio se i na glazbu. Težnja za stvaranjem nacionalno obilježenih djela rezultirala je skladanjem prve hrvatske opere „Ljubav i zloba” (1846.) koju je napisao **Vatroslav Lisinski** (1819. – 1854.). Znatna pomak u razvoju umjetničke glazbe dogodit će se nešto kasnije zahvaljujući **Ivanu pl. Zajcu** (1832. – 1914.).

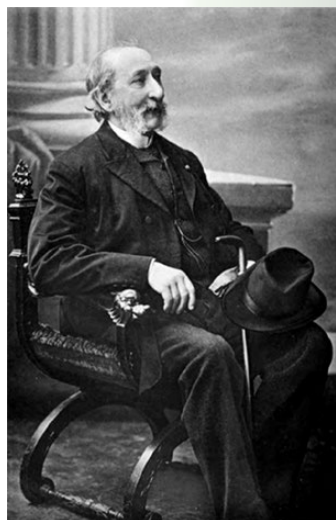
Vatroslav Lisinski

Naslovnica opere *Porin*

Ivan pl. Zajc

U prvoj polovici dvadesetoga stoljeća djeluju skladatelji koji su svoju glazbu intenzivno temeljili na folkloru, primjerice **Antun Dobronić** (1878. - 1955.), **Ivan Matetić Ronjgov** (1880. - 1960.) i **Fran Lhotka** (1883. - 1962). Drugi, pak, poput orguljaša **Franje Dugana** (1874. - 1948.) i **Franje Lučića**

Naslovnica skladbe Dore Pejačević

(1889. - 1972.) svoj rad vežu uz crkvu te uglavnom stvaraju duhovna djela.

U izgradnji hrvatske glazbene moderne krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća sudjelovali su **Krsto Odak** (1888. - 1965.), **Josip Hatze** (1879. - 1959.), **Dora Pejačević** (1885. - 1923.) i **Blagoje Bersa** (1873. - 1934.).

Tradicijska glazba utjecala je i na skladatelje neonacionalnoga smjera poput **Krešimira Baranovića** (1894. - 1975.) i **Josipa Štolcера-Slavenskog** (1898. - 1955.). No najpoznatiji je predstavnik neonacionalnoga smjera Splitsanin **Jakov Gotovac** (1895. - 1982.) koji je autor najizvođenije hrvatske opere „Ero s onoga svijeta” (1935.).

Gotovčevi suvremenici, također Splitsani, bili su **Ivo Tijardović** (1895. - 1976.) i **Ivo Parać** (1890. - 1954.).

U djelima sljedeće generacije elementi tipični za glazbu dvadesetoga stoljeća i dalje se kombiniraju sa – sada izrazito stiliziranim – elementima folklor. Mnogi od skladatelja poklonici su neopravaca, posebice neobaroka

i neoklasicizma. Neki, s druge strane, utiru put hrvatskoj glazbenoj avangardi.

Boris Papandopulo

Toj generaciji pripadaju: **Boris Papandopulo** (1906. - 1991.), **Ivan Brkanović** (1906. - 1987.), **Milo Cipra** (1906. - 1985.), **Bruno Bjelinski** (1909. - 1992.), **Ivo Lhotka-Kalinski** (1913. - 1987.), **Natko Devčić** (1914. - 1997.), **Ivo Kirigin** (1914. - 1964.), **Stjepan Šulek** (1914. - 1986.) i **Emil Cossetto** (1918. - 2006.).

Branimir Sakač (1918. - 1979.) predstavlja jednoga od prvih avangardista u Hrvatskoj. Taj put nastavit će **Milko Kelemen** (1924.) i **Ivo Malec** (1925.) koji su karijeru izgradili u inozemstvu.

Ivo Josipović

U drugoj polovici dvadesetoga stoljeća svoja najvažnija djela stvaraju **Stanko Horvat** (1930. - 2006.), **Ruben Radica** (1931.) i **Anđelko Klobučar** (1931. - 2016.), kao i **Željko Brkanović** (1937.), **Josip Magdić** (1937.), **Dubravko Detoni** (1937.), **Igor Kuljerić** (1938. - 2006.) te **Silvio Foretić** (1940.). Nešto su mlađi **Marko Ruždjak** (1946. - 2012.), **Davorin Kempf** (1947.), **Zoran**

Juranić (1947.), Frano Parać (1948.), Ivo Josipović (1957.) i Berislav Šipuš (1958.) (Andreis 1982).

Danas aktualna generacija donosi nekoliko izuzetno aktivnih skladatelja. To su **Sanja Drakulić** (1963.), **Olja Jelaska** (1967.) i **Sanda Majurec** (1971.). Njima generacijski pripadaju **Dalibor Bukvić** (1968.) i **Frano Đurović** (1971.). A sasvim su mladi skladateljski talenti **Danijel Legin** (1984.) i **Tomislav Oliver** (1987.) čija se djela već izvode u velikim koncertnim dvoranama i na poznatim festivalima.

Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog

Koncertna dvorana HGZ-a

Premda dolaze iz različitih hrvatskih gradova, većina skladatelja veže svoju djelatnost uz glavni grad Hrvatske Zagreb.

Najveća je koncertna dvorana u Zagrebu koncertna dvorana **Vatroslav Lisinski**. Zgrada sadrži dvije koncertne dvorane – veliku, koja može prihvatiti oko 1850 gledatelja, i malu, s tristotinjak mjesta; sadrži i četiri salona za sastanke te veliko, funkcionalno predvorje. U tako se opremljenome *Lisinskom*, osim koncerata, održavaju i konferencije, festivali, glazbena natjecanja, izložbe, filmske projekcije i slično. Izgradnja koncertne dvorane *Vatroslav Lisinski* trajala je više od deset godina, a zgrada je otvorena koncertima održanima 29. i 30. prosinca 1973. Od tada otvorenje zgrade *Lisinskog* svake se godine obilježava 29. prosinca nizom koncerata i drugih zbivanja.

Druga važna dvorana nešto je manjih proporcija, ali dulje tradicije. To je koncertna dvorana **Hrvatskoga glazbenog zavoda (HGZ-a)** koji je 1827. osnovan kao *Društvo ljubitelja glazbe (Musikverein)*. HGZ je u devetnaestome stoljeću, ali i danas, inicijator mnogih oblika glazbenoga života: bavi se organizacijom koncerata i izdavanjem skladbi hrvatskih autora, kao i skupljanjem građe za glazbenu knjižnicu i arhiv. Koncertna dvorana HGZ-a nastala je 1876. godine kada se gradila zgrada HGZ-a. Nekada je ta dvorana služila za razne kulturne i društvene priredbe – od izložaba do književnih

večeri i plesnih priredaba. Danas se u njoj održavaju koncerti umjetničke glazbe, ali i promocije, znanstveni skupovi i glazbena natjecanja.

Za izvedbu scenskih i glazbeno-scenskih priredaba – točnije, za operu, balet i dramu – specijalizirano je **Hrvatsko narodno kazalište (HNK)**. Zgrada HNK-a u Zagrebu izgrađena je 1895. godine, a predstavlja arhitektonsko remek-djelo čiji su autori austrijski arhitekt Ferdinand Fellner i njemački arhitekt Hermann Helmer (→ *umjetnost*, str. 264). Raskošno uređena dvorana zagrebačkog HNK-a može primiti oko 750 posjetitelja.

U Hrvatskoj svako veće kulturno središte ima svoju zgradu HNK-a. Osim zagrebačkoga, posebno su važni HNK u Splitu, HNK u Osijeku i HNK u Rijeci.

U Zagrebu postoji i kazalište **Komedija** u kojemu se izvode scenska i glazbeno-scenska djela „lakšega” karaktera: komedije, mjuzikli i operete.

Umjetničku glazbu u Hrvatskoj moguće je učiti u više od stotinu glazbenih škola, od kojih je najstarija ona u Zagrebu, osnovana pri *Musikvereinu*

Zagrebačka filharmonija

još 1829. godine. Ta je glazbena škola 1916. godine postala Konzervatorij, da bi 1921. prerasla u Muzičku akademiju.

U Hrvatskoj djeluje cijeli niz velikih i malih glazbenih ansambala. Samo u Zagrebu djeluju četiri simfonijska orkestra – **Zagrebačka filharmonija**, **Simfonijski orkestar Hrvatske radiotelevizije**, **Orkestar Hrvatskog narodnog kazališta** i **Orkestar kazališta Komedija**.

Neki su orkestri specijalizirani za izvođenje glazbe pojedinih glazbenih razdoblja. Primjerice, ansambl **Ministrel** izvodi glazbu srednjega vijeka i renesanse, **Hrvatski barokni ansambl** baroknu glazbu, dok je ansambl **Cantus**

specijaliziran za izvedbu glazbenih djela 20. stoljeća te novonastalih djela suvremenih skladatelja.

U Zagrebu djeluje i simfonijski puhački orkestar. Osnovan je početkom devedesetih godina dvadesetoga stoljeća pri Oružanim snagama Republike Hrvatske, a danas djeluje pod nazivom ***Simfonijski puhački orkestar Oružanih snaga Republike Hrvatske***.

Osim ***Simfonijskoga orkestra HRT-a*** u sklopu Hrvatske radiotelevizije djeluju i drugi ansambli: ***Tamburaški orkestar HRT-a, Zbor HRT-a i Jazz orkestar HRT-a***.

Zagrebački solisti

Veliki je broj manjih ansambala i komornih sastava, među kojima su ***Zagrebački solisti, Zagrebački kvartet, Gudački kvartet Rucner, Zagrebački gitaristički trio, Zagrebački kvartet saksofona*** i mnogi drugi.

U Zagrebu djeluje cijeli niz profesionalnih i neprofesionalnih zborova. Profesionalni zborovi vezani su uz institucije kao što su ***Hrvatska radiotelevizija, Hrvatsko narodno kazalište*** i kazalište ***Komedija***, a među neprofesionalnima najpoznatiji je ***Akademski zbor Ivan Goran Kovačić***.

Lovro von Matačić

Vokalne i instrumentalne ansamble vode dirigenti od kojih su mnogi stekli međunarodnu reputaciju. Među najveće svjetske dirigente svrstao se hrvatski dirigent Lovro von Matačić (1899. – 1985.). Nakon njegove smrti osnovan je ***Fond Lovro i Lilly Matačić*** koji i danas stipendira i potiče na rad mlade dirigente. Fond organizira ***Međunarodno natjecanje mladih dirigenta Lovro von Matačić*** koje se svake četvrte godine odvija u Zagrebu.

Među poznatim hrvatskim dirigentima ističu se: Milan Horvat (1919. – 2014.), Berislav Klobučar (1924. – 2014.), Krešimir Šipuš (1930. – 2014.), Pavle Dešpalj (1934.), Nikša Bareza (1936.), Vladimir Kranjčević (1936.), Mladen

Tarbuk (1962.), Vjekoslav Šutej (1951. – 2009.), Berislav Šipuš (1958.), Jasenka Ostojić (1969.), Ivan Repušić (1978.), Luka Vukšić (1976.) i mnogi drugi.

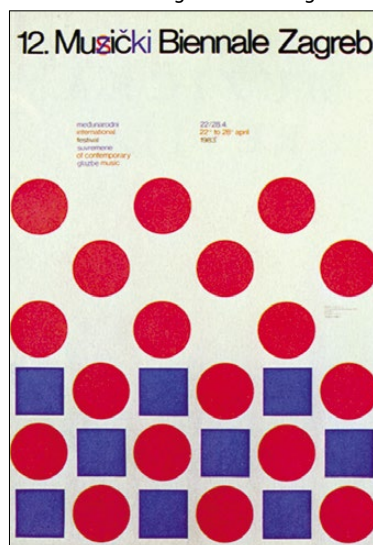
Izvrstan je dirigent bio i svjetski poznati talijanski violončelist **Antonio Janigro** (1918. – 1989.) koji se neposredno pred Drugi svjetski rat sve do 1967. igrom prilika zadržao u Jugoslaviji te bitno utjecao na razvoj glazbenoga života u Zagrebu. On je osnovao komorni orkestar **Zagrebački solisti** koji je pod njegovim ravnanjem stekao međunarodni ugled.

U Hrvatskoj postoje brojni glazbeni festivali od kojih su neki specijalizirani, a neki povezuju različite glazbene žanrove, a ponekad čak i različite umjetničke grane.

Međunarodni festival suvremene glazbe, **Muzički biennale Zagreb** (MBZ), osnovan je 1961. godine. *Biennale* se u proljeće svake druge godine odvija u Zagrebu kao jedan od najvažnijih festivala suvremene klasične glazbe u Europi. Organizator je festivala **Hrvatsko društvo skladatelja**, a njegov je osnivač i doživotni predsjednik skladatelj Milko Kelemen.

Uz *Muzički biennale Zagreb* posebno se ističu **Dubrovačke ljetne igre**. *Dubrovačke ljetne igre* nisu isključivo glazbeni festival, nego obuhvaćaju glazbene, dramske i plesne predstave, a odvijaju se svake godine tijekom srpnja i kolovoza u znamenitome hrvatskom gradu Dubrovniku.

Plakat 12. Muzičkoga biennala Zagreb

Dubrovačke ljetne igre

Varaždinske barokne večeri

Samoborska glazbena jesen

Varaždinske barokne večeri specijalizirane su za izvedbe barokne glazbe. Odvijaju se svake godine od kraja rujna do početka listopada u crkvama, dvorcima, palačama i koncertnim dvoranama grada Varaždina i okolnih gradova, a izvođači nisu samo domaći, nego i renomirani strani umjetnici.

Samoborska glazbena jesen ima već gotovo četrdeset godina staru tradiciju. Taj je festival pokrenula grupica entuzijasta koji su željeli pokrenuti glazbeni život Samobora. Onda, kao i danas, Festival je stavljao naglasak na promociju hrvatske glazbe te je često naručivao djela hrvatskih skladatelja.

Zagrebački međunarodni festival komorne glazbe mnogo je mlađi. Taj festival postoji od 2005. godine, a okuplja vrhunske domaće i strane glazbenike. Odvija se svake godine u listopadu.

Velik broj festivala u Zagrebu organizira **Koncertna direkcija Zagreb**, ustanova usmjerena na organizaciju koncerata uglavnom klasične, ali i druge glazbe te na organiziranje natjecanja i glazbenih izložaba. Bavi se i izdavačkom djelatnošću.

U organizaciji **Koncertne direkcije** u Zagrebu se odvijaju festivali kao što su **Večeri na Griču**, **Orgulje Heferer**, **Festival hrvatske glazbe u Beču** i **Cello Festival Antonio Janigro**. **Koncertna direkcija** organizira i natjecanja poput **Međunarodnoga violončelističkog natjecanja Antonio Janigro**, **EPTA – Međunarodnoga pijanističkog natjecanja Svetislav Stančić** te **Međunarodnoga saksofonističkog natjecanja Josip Nocht**.

U Zagrebu se svake četvrte godine odvija i **Međunarodno violinističko natjecanje Vaclav Huml**, osnovano u čast češkomu violinistu koji je djelovao u Zagrebu, Vaclavu Humlu.

U Zagrebu djeluje i **Hrvatsko muzikološko društvo** s gotovo 300 članova koje se brine za znanstveno istraživanje hrvatske glazbe i najveći je izdavač muzikološke literature u Hrvatskoj.

Tradicijska glazba u Hrvatskoj

Tradicijska (narodna) glazba u Hrvatskoj utjecala je na razvoj hrvatske umjetničke glazbe od devetnaestoga stoljeća do danas, a utjecala je i na nastanak mnogih pjesama i instrumentala s područja džeza i popularne glazbe. Odlikuje se velikom raznolikošću.

Mnoge su folklorne melodije vrlo stare. Najstarije je tzv. *ojkanje* (→ *etnologija*, str. 213) koje je tipično za južnu Dalmaciju, a predstavlja ostatak predslavenskoga načina pjevanja koje su Hrvati usvojili kada su se naselili na Balkanu. *Ojkanje* je kratak vokalni oblik s osebujnim melodijskim ukrasima na slog „oj”, uz izrazito potresanje glasom. *Ojkanju*, kojime se pjevaju pjesme *ojkalice*, srodne su višeglasne *gange*, tipične za Imotsku krajinu, zapadnu Hercegovinu te Duvanjski i Livanjski kraj. *Gangu* karakterizira snažno pjevanje. Vodeći glas govori riječi, dok ostali prate, *gangaju*, uglavnom ispjevavanjem samoglasnika „e” i „o”.

Slavonski tamburaši izvode *bećarac*

Dalmatinska klapa

U Slavoniju je iz Mađarske i Vojvodine doprlo pjevanje *bećarca*. *Bećarac* je višeglasan, ali na način da jedan pjevač otpjeva melodiju, a okupljeni je za njim ponavljaju uz melodijske varijacije. Trajanje izvedbe ovisi o energiji i kreativnosti glavnoga pjevača koji mora posjedovati snažan glas i širok repertoar starih, ali i novih kitica, kao i sposobnost njihova kombiniranja. Melodija je u bećarcu za svaku kiticu ista, a kitice se nižu jedna za drugom, bez prekida. *Bećarac* nerijetko prate žičani instrumenti iz porodice *tambura*.

Posebno su lijepe narodne pjesme iz Međimurja, pa se danas upravo te pjesme rado slušaju, izvode i obrađuju. Međimurske su pjesme solističke i

zboreske, a najčešće se pjevaju bez instrumentalne pratnje. Uz različite sadržaje vezane uz običaje, ratove, rad u tuđini ili pak samo Međimurje, najljepše su ipak ljubavne pjesme.

Za jug Hrvatske (Dalmaciju i otoke) tipično je *klapsko* pjevanje. Radi se o višeglasnome pjevanju u *klapi* koju čini od 5 do 8 muških pjevača (→ *etnologija*, str. 213). Oni pjevaju bez instrumentalne pratnje. Klape su danas iznimno popularne, pa se u novije vrijeme zbog komercijalizacije uvodi instrumentalna pratnja; pjevaju se pjesme koje nisu na čakavštini ili štokavštini, a pojavljuju se čak i ženske klape.

U tradiciji pjevanja uz instrumentalnu pratnju vjerojatno je najstarije pjevanje uz *gusle*. *Gusle* su žičano glazbalo s jednom ili dvije žice po kojima se povlači gudalom. Guslar je, svirajući, pjevao *epске* pjesme koje karakterizira neprestano ponavljanje istoga melodijskog obrasca jednostavne ritmičke strukture. Glazbena je struktura pjesme također jednostavna kako bi se sva pozornost slušatelja usmjerila na tekst. Sadržaj epskih pjesama obično je idealizirana povijest, a obuhvaća sva razdoblja, od najstarijih vremena do najnovijega doba. Guslara je danas vrlo malo, no tipični su za dinarsko područje, i to najviše za dalmatinsko i primorsko zaleđe (→ *etnologija*, str. 212).

Guslarica iz Udbine

Uz *epске* pjesme pjevaju se i *lirske* pjesme (*djevojačke*, *poskočice*, *ljubavne*, *balade* i *romance*), a tu su i *radne* pjesme, *vojničke* pjesme, *napitnice*, *satiričke* i *šaljive* pjesme.

Narodne pjesme u Hrvatskoj često su vezane uz narodne običaje i obrede. To su ciklusi oko kalendarskih blagdana, godišnjih doba te različitih obiteljskih i drugih običaja. Na primjer *božićne*, *proljetne*, *jurjevske*, *uskrсне*, *ivanjske* i *duhovske* pjesme, zatim velik broj *svatovskih* pjesama, pa i *tužbalica* i *naricaljki*.

Obredne pjesme obično pjevaju djevojke, i to na određene kalendarske dane koji se povezuju s određenim obredom ili običajem. Pjeva se najčešće pri obilasku kuća. Na primjer, u Slavoniji uoči Spasova ide se od kuće do kuće i pjevaju se *mitološke* i *legendarne*, *križarske* pjesme. U Slavoniji, Srijemu, Podravini, pa i u Istri pjevaju se *dodolske* pjesme kojima se priziva kiša. Isto tako, prvi i drugi dan Duhova, u Slavoniji i Baranji selom idu *kraljice* ili *ljelje* koje pjevaju *kraljičke* pjesme (→ *etnologija*, str. 208).

Oko božićnih blagdana gotovo se u svim krajevima Hrvatske pjevaju *božićna koleda*. Tada idu mladići (a ne djevojke) od kuće do kuće pjevajući i čestitajući domaćinima božićne blagdane i Novu godinu (→ *etnologija*, str. 210). U mnogim mjestima Dalmacije običaj se zove *kolendanje*, a čestitari se zovu *kolendari*.

Uz obred paljenja krijesova pjevaju se *krijesne* pjesme koje nakon obreda pjevaju djevojke dok obilaze kuće. Slične su *ladarske* pjesme koje se pjevaju o Jurjevu. Naziv su dobile prema poviku „Lado!” koji im čini pripjev („lado” je stara slavenska riječ, a znači „dobar, drag, mio”). Pjevačice tih pjesama zovu se *ladarice*.

Ladarice

Lindo

Običaj *krijesnih* i *ladarskih* pjesama koje se pjevaju uz krijesove samo se djelomično sačuvao u sjeverozapadnim krajevima Hrvatske. Međutim, usklik „Lado!” i danas živi u imenu profesionalnoga nacionalnog ansambla **Lado** koji se bavi izvođenjem hrvatske narodne glazbe s ciljem očuvanja narodne baštine. Ansambl čine zbor, orkestar i plesni sastav, a pjevačice su poznate pod imenom **Ladarice** (Andreis et al. 1963: 264–265).

Narodni instrumenti u Hrvatskoj obično se koriste za pratnju glasu ili za sviranje glazbe koja služi kao pratnja različitim plesovima. Instrumenti su žičani i puhački, dok je udaraljki vrlo malo. Jedno su od najstarijih žičanih hrvatskih glazbala *gusle* koje se upotrebljavaju za pratnju *epskih* pjesama koje pjeva guslar.

Lijerica ili *lirica* malo je žičano glazbalo kruškolikoga oblika, nekada rašireno duž jadranske obale. Danas se zadržalo u Dubrovačkome primorju, Župi dubrovačkoj, Konavlima, na poluotoku Pelješcu, otoku Mljetu i na otoku Lastovu te u istočnoj Hercegovini. Instrument se svira gudalom kojim se prevlači preko tri žice. Najpoznatiji svirač *lijerice* bio je **Nikola Lale Lindo** (1843. – 1907.) iz Župe dubrovačke, a prema njemu se naziva najpoznatiji dubrovački ples, poskočica – *lindo*.

U novije vrijeme izuzetno su popularne *tambure* koje su, zajedno s *harmonikom*, istisnule neke stare instrumente poput *gusli* i *gajdi*.

Tambure su trzalački instrumenti, najrašireniji u Slavoniji i Vojvodini, a ima ih više vrsta. *Bisernica* (ili *prim*) kruškolikoga je oblika, a drži se kao gitara ili lutnja (za razliku od *lijerice* i *gusli* koji se drže uz nogu poput violončela). *Bisernica* je najmanja tambura; ima pet žica, s time da su dvije ugođene na isti, najviši ton (e2). *Brač* (ili *basprim*) gitarastoga je oblika i nešto je veći od *bisernice*. Također ima pet žica. *Bugarija* (ili *kontra*) je po obliku slična *braču*, samo je malo veća. Za razliku od *bisernice* i *brača*, *bugarija* u tamburaškome orkestru svira dionicu u obliku akorda koji padaju na nenaglašeni dio takta (kontru). *Čelo* je po obliku slično kontri, ali je malo veće. U tamburaškome orkestru ima sličnu funkciju kao violončelo u simfonijskome orkestru. Ima četiri žice, isto kao i *bas* ili *berda* koji je najveći i najdublji instrument u tamburaškome orkestru. Vrlo je sličan kontrabasu, ali se za razliku od njega ne svira gudalom, nego prstima, trzanjem.

Puhački su instrumenti u Hrvatskoj brojni i raznovrsni. Upotreba nekih od njih danas je vrlo rijetka (primjerice *gajde*), a neka se više uopće ne koriste (*dude* te instrumenti nalik na blokflautu: *gunga*, *sluškinja*, *strančica*, *trstenica* i druge).

Diplice su vrlo staro, jednostavno glazbalo koje se zadržalo samo u Slavoniji i Baranji. Obično se izrađuju od trstike, a najčešće imaju pet rupica. Zbog specifične građe sviranjem *diplice* može se postići efekt dvoglasja.

Diplica je preteča *gajdi*, *duda*, *šurli*, raznih vrsta *mihova* i drugih instrumenata s mješinom ili mijehom.

Gajde su vrlo staro glazbalo koje se sastoji od mješine sačinjene od stavljene kozje kože te gajdunice, naška, roga, dulca i trubnja koji su izrađeni od drveta. Unutar gajdi, u gajdunici (svirali), nalaze se dva piska, što je tipično za sva starohrvatska glazbala s mješinom (osim *duda*). *Gajde* su nekada bile iznimno popularne u Baranji, Slavoniji te u istočnim dijelovima Posavine i Podravine. Danas su rijetke.

Dude su izuzetno staro glazbalo nalik *gajdama* (instrument s mješinom), a od *gajdi* se razlikuju po broju pisaka u svirali: dok *gajde* imaju dva, *dude* imaju tri ili četiri piska. Svirale su se u Bilogori, Moslavini, Posavini, Turopolju, Međimurju i Hrvatskome zagorju. Danas su potpuno nestale, a potisnula su ih nova i atraktivnija glazbala poput violine, *tambure* i harmonike.

Tamburica

Od puhačkih instrumenata nalik blokflauti najinteresantnije su *roženice* i *sopile*. Zapravo se radi o dva vrlo slična glazbala čiji se nazivi često upotrebljavaju kao istoznačnice. No *roženice* s područja Istre (koje isto tako zovu i *sopile*, *sopile*) razlikuju se od *sopila* s otoka Krka (koje se također zovu i *roženice*) po vanjskim detaljima, tehnici sviranja, ali i po zvuku. Zvuk *sopila* s Krka malo je čvršći i robusniji od zvuka *roženica* iz Istre koji je za nijansu nježniji. To su instrumenti nalik oboi, a predstavljaju ostatak staroga europskog „šalmaja”. I *roženice* i *sopile* sviraju se u paru, pa je zbog veličine instrumenata uobičajeno govoriti o *veloj* i *maloj sopili*. Svirka je, dakle, dvoglasna. *Sopci* najčešće sviraju uz ples (*tanac*) nedjeljom ili blagdanom, u svatovima i u crkvi (tada se *sopile* posebno ugađaju na jednoglasno sviranje). Uz svirku *roženica* često se pjeva.

Mnogi narodni običaji, a s njima i narodna glazbala i narodne pjesme, zbog snažne urbanizacije i zamiranja sela sve više nestaju. No živim ih nastoji održati **Međunarodna smotra folklor**a, osnovana 1966. godine, koja se svakoga ljeta održava u Zagrebu (→ *etnologija*, str. 219). To je manifestacija usmjerena na očuvanje kulturnih i nacionalnih različitosti unutar baština raznih naroda. Dugogodišnji je organizator *Međunarodne smotre folklor*a *Koncertna direkcija Zagreb*.

Popularne inačice tradicijske glazbe

Tradicijska je glazba u prvome redu vezana uz ruralne sredine kojih je u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća još bilo dosta. No već je bilo jasno da urbanizacija traži svoj danak i da su se neki elementi folklor (i to ne samo oni vezani uz glazbu) postupno počeli gubiti. S druge strane narodna se glazba polako ali sigurno počela povezivati s popularnom glazbom, stvarajući neobičnu kombinaciju narodnoga i urbanoga. Popularne su inačice narodne glazbe: *novokomponirana glazba*, *turbofolk* i *etno glazba*.

Takozvana **novokomponirana glazba** (poznatija pod srpskim nazivom *novokomponovana muzika*), sa središtem u bivšim jugoslavenskim republikama Bosni i Hercegovini te Srbiji, komercijalizirala je narodnu glazbu. Temeljila se na banalnim ljubavnim pjesmama i sugestivnoj lirici, a narodnu je glazbu povezivala s *rockom* i *danceom*. Izvođači se nisu dičili samo vokalnim sposobnostima, nego su pozornost privlačili i drugim atributima, posebice izrazitom seksualnošću.

Novokomponirana glazba bila je na vrhuncu tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina, a tijekom devedesetih pretočila se u novi, sličan žanr, *turbofolk*. *Turbofolk* je nastao u Srbiji, a proširio se na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu gdje je postao iznimno popularan. U Hrvatsku je *turbofolk* ušao najprije na područja nezahvaćena Domovinskim ratom, a zatim se proširio i postao glazbom koja se u određenim društvenim slojevima rado sluša.

Također sredinom devedesetih u Hrvatskoj se počela razvijati *etno glazba*. Pjevači *etna* reagirali su na sve rašireniju pojavu *glazbi svijeta* (engl. *world music*) te su svoju inspiraciju potražili u folklornoj glazbi, onakvoj kakva postoji u narodu i kakva se stoljećima širila usmenom predajom. Bit je *etna* spoj osobnoga pristupa doživljaju glazbene baštine sa suvremenim smjerovima kao što su *rock*, *pop*, *džez*, *techno* i drugi. Za razliku od *turbofolka*, čiji je pristup hedonistički te publiku traži u masama, *etno* često teži obradama izvornih citata nastojeći što više zadržati njihovu autentičnost te njima dotaknuti intelektualne slojeve urbanoga društva.

Hrvatski *etno* obilježile su pjevačice poput Dunje Knebl (1946.), Tamare Obrovac (1962.) i Lidije Bajuk (1965.) od kojih svaka na svoj način interpretira hrvatske narodne pjesme. Dok Obrovac, često praćena ansamblom **Transhistr**ia, istarske pjesme povezuje s džezom, Bajuk i Knebl vlastitim interpretacijama i obradama izvode tradicionalne pjesme iz Međimurja, a ponekad i skladaju u stilu međimurskoga folklor.

Teta Liza (pravim imenom Elizabeta Toplek, 1924.) izvorna je pjevačica međimurskih narodnih napjeva koja živi u Donjoj Dubravi u Međimurju i koja je danas, zahvaljujući medijima, doživjela veliku popularnost.

Etnom se bave i **Mojmir Novaković** (1970.), osnivač grupa **Legen i Kries**, te multiinstrumentalist **Miroslav Evačić** (1973.) koji spaja narodnu glazbu Podravine (posebice ples mađarskoga podrijetla, čardaš) s *bluesom*. Također su zanimljive interpretacije različitih sastava kao što su **Afion**, **Cinkuši**, **Rhythm Tribe**, **Putokazi** i drugi.

Tamara Obrovac

Lidija Bajuk

Džez je u dvadesetim godinama dvadesetoga stoljeća bio sasvim nov glazbeni izraz. Na područje Hrvatske dospio je zahvaljujući američkim vojnicima koji su poslije Prvoga svjetskog rata ostali u Europi. Džez je zaintrigirao domaće glazbenike koji su tada mahom svirali plesnu glazbu: *charlstone*, *tanga*, *valse*, *foxtrote* i *black-bottome*. Kako je džez najprije postao sastavnim dijelom plesnoga repertoara, tako ga je u početku bilo teško razlučiti od popularnih plesova. No malo po malo domaći su sastavi sve jasnije svirali *dixieland* i *swing*.

Džez glazba slušala se preko radija ili uživo jer su glazbenici aktivno svirali u *Music Hallu* (današnjem *Zagrebačkome kazalištu mladih*), na terasi hotela *Esplanade*, u *Hrvatskome glazbenom zavodu* (u čijoj su se dvorani redovito održavali „plesnjaci”), kinu *Luxor* i u *Zagrebačkome zboru*. Osim u Zagrebu, džez se sviralo i u drugim gradovima – Splitu, Crikvenici, Dubrovniku – i to na zabavama sportskih društava, u ljetovalištima „jadranske straže” i kampovima srednjoškolaca te na terasama hotela. Džez se svirao i na brodovima koji su plovili Jadranom.

Početkom četrdesetih džez je u Zagrebu cvao. Utemeljen je prvi džez klub *Devils*, gdje su se održavale slušaonice i manji koncerti, a pokrenuta su i dva časopisa – „*Ritam*” i „*Svijet jazza*”. Na žalost, oba su izlazila samo tijekom 1941. godine. U Zagrebu je djelovalo čak sedam džez orkestara.

Početkom Drugoga svjetskog rata sve se promijenilo (→ *povijest*, str. 80). Džez je kao „crnačka glazba” postao nepodoban. Zabranjeno je emitiranje džeza na radiju, a nastupi su se održavali potajice. Glazbenici su se snalazili kako su znali i umjeli: skladbama su davali neobične naslove ili su im dodavali elemente folklorne glazbe, a džez koncerte održavali su pod okriljem politički podobnih priredaba. A kako se američka glazba nije smatrala podobnom, tako se na tim priredbama nisu svirali poznati američki standardi, nego originalne kompozicije koje su, prisiljeni situacijom, počeli skladati neki domaći izvođači džeza.

Unatoč zabrani, džez u Hrvatskoj nije nestao. Tijekom rata održavali su ga živim vojni orkestri poput **Velikog jazz orkestra 32. divizije i Jazz orkestra II. armije**. Trebalo je vremena da se stvari nakon rata normaliziraju, ali već u drugoj polovici četrdesetih, nakon što vojni orkestri prestaju djelovati, pojavljuju se novi orkestri (***Dixieland* oktet Zlatka Černjula, Orkestar F. D. Svoboda, Orkestar Borisa Sorokina i Stjepana Plaveca, Orkestar braće Körbler, Orkestar Mihajla Schwarza, Admira Krešimira Oblaka i Adalberta Markovića** te mnogi drugi). Osim orkestara sve je više istaknutih glaz-

benika koji džez smatraju svojim primarnim interesom. Među njima su: gitarist, pedagog, književnik i skladatelj **Aleksandar Bubanović** (1923. – 2009.), kontrabasist, skladatelj i dirigent **Miljenko Prohaska** (1925. – 2014.), trubač **Stanko Selak** (1928. – 2015.), pjevač, gitarist i kontrabasist **Stjepan Đimi Stanić** (1929.), aranžer, pijanist i glazbeni producent **Krešimir Oblak** (1929. – 2014.), saksofonist, flautist, skladatelj i aranžer **Ozren Depolo** (1930. – 2005.), skladatelj i dirigent **Tomica Simović** (1931.– 2014.), trubač, dirigent, skladatelj i glazbeni pedagog **Marijan Domić** (1934. – 2011.), skladatelj, dirigent, aranžer i pijanist **Stjepan Mihaljinec** (1935. – 2014.), skladatelj i pjevač **Drago Diklić** (1937.) te mnogi drugi.

Miljenko Prohaska

Među svim tim imenima najvažnije je ime **Boška Petrovića** (1935. – 2011.), vibrafonista, skladatelja, producenta, promotora, edukatora i disko-grafa koji je život posvetio džezu. Godine 1959. Petrović je osnovao međunarodno priznati **Zagrebački jazz kvartet**. Sastav je svirao po cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji, a putovali su i po Europi stječući zavidnu međunarodnu reputaciju. Džez koji su svirali često se nazivalo „balkanski džez”, jer su se Petrović i ostali članovi ansambla rado oslanjali na tradicionalnu hrvatsku glazbu. Kombinacija folklor a i džeza donosila je vrijedne rezultate, među kojima je pravi biser album ***Zvira voda*** ostvaren u suradnji Boška Petrovića sa mezzosopranisticom **Ružom Pospiš-Baldani** (1942.) te džez pijanistom i skladateljem **Nevenom Frangešom** (1951.). Boško Petrović tim je i drugim sličnim albumima, kao i skladbama od kojih su najpoznatije ***Green Lobster Dream*** i ***With Pain I Was Born***, utirao put novomu pravcu, poznatijemu kao etno džez, koji će se u svijetu afirmirati tek početkom devedesetih.

Godine 1968. Zagrebačkom jazz kvartetu pridružio se američki džez trubač Art Farmer pa je kvartet prerastao u **Zagrebački jazz kvintet**. U međuvremenu je Petrović osnovao i druge džez sastave, poput **B. P. Convention**, **BP Convention Big Band**, **Non-Convertible All Stars**, **BP Club All Stars** i **Boško Petrović trio**.

Zagrebački džez kvartet

Prvoga travnja 1988. otvorio je „BP Club”, u sklopu kojega je djelovala i izdavačka kuća **Jazzette Records**. **BP Club** bio je okupljalište ljubitelja džeza – i slušatelja i izvođača – a u njemu su nastupili brojni istaknuti domaći i strani glazbenici. Klub je radio do iznenadne smrti Boška Petrovića 10. siječnja 2011.

Danas u Hrvatskoj djeluju brojni džez izvođači. Ili su okupljeni u orkestre (poput **Jazz orkestra HRT-a**) i komorne sastave (**Boilers, Boilers All**

Džez sastav Borne Šercara

Matija Dedić

Stars, Elvis Stanić Group, Matija Dedić Trio, Labyrinth) ili djeluju kao pojedinci (na primjer, saksofonist **Igor Geržina**). Među njima su neki i skladatelji, primjerice gitarist **Mario Igrec** (1959.), gitarist i harmonikaš **Elvis Stanić** (1963.), trubač **Davor Križić** (1966.), bubnjar **Borna Šercar** (1972.), pijanist **Matija Dedić** (1973.) i gitarist **Ante Gelo** (1974.). Kroz njihovu djelatnost i dalje živi ideja o proširivanju granica džeza koji jedni povezuju s hrvatskom folklornom glazbom, poput **Igora Savina** (1946.), **Mire**

Kadoića (1962.), Tamare Obrovac, sastava **Black Coffee** iz Splita, **Varaždin Jazz Banda**, **Borna Šercar's Jazziana Croatia** i drugih), dok ga drugi isprepleću s klasičnom glazbom (na primjer **Matija Dedić Trio** poznat je po džez obradama skladbi hrvatske skladateljice Dore Pejačević).

Džez glazba može se danas čuti na najrazličitijim festivalima džeza koji se osnivaju diljem Hrvatske u Zagrebu, Varaždinu, Osijeku, Zadru, Virovitici, Rijeci, Opatiji, Lovranu, Vodicama, Malome Lošinju, Grožnjanu, Balama, Sisku i drugdje. Samo u Zagrebu redovito se održavaju **Proljetna revija jaza**, **Međunarodni dani jaza**, **Zagreb jazz festival**, **Jazzarella**, **Jazz Fair** i drugi festivali, a džez koncerti sastavni su dio glazbenih manifestacija širih programskih koncepcija kao što su **Dubrovačke ljetne igre** i **Muzički biennale Zagreb**.

Šlageri i šansone

Zabavna glazba u pedesetim i šezdesetim godinama dvadesetoga stoljeća temeljila se na dvjema glazbenim vrstama: šlageru i šansoni. Šlageri su nastali pod utjecajem opereta iz dvadesetih i tridesetih godina; njihov naziv *šlager* (njem. *Schlager* – udar) označavao je jednostavnu, pitku melodiju uz instrumentalnu pratnju koja je poput udara na prepad osvajala svoje slušatelje. U početku su se izvodili u kabaretima i na revijama, a utjecaj njemačkih operetnih arija u njima bio je vrlo jak. U bivšoj Jugoslaviji dosegнули su vrhunac tijekom sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Njihovi najpopularniji izvođači bili su: **Ivo Robić** (1923. – 2000.), **Gabi Novak** (1936.), **Ivica Šerfezi** (1935. – 2004.), **Tereza Kesovija** (1938.), **Ljupka Dimitrovska** (1946. – 2016.) i drugi. Skladali su ih **Nikica Kalogjera** (1930. – 2006.), **Alfi Kabiljo** (1935.), **Arsen Dedić** (1938. – 2015.), **Đorđe Novković** (1943. – 2007.) i drugi. Svi su se oni – i izvođači i skladatelji – okupljali oko diskografske kuće **Jugoton**, a imali su i snažnu potporu domaće televizije i raznih festivala, među kojima je jedan od utjecajnijih bio **Zagrebfest** koji se održava i danas.

Za razliku od šlagera, hrvatske su se šansone razvile pod utjecajem talijanske i francuske šansone. Premda su se pojavile nešto kasnije, šanso-

Ivo Robić

Arsen Dedić

Zvonko Špišić

ne su u zabavnu glazbu unijele profinjeni tretman čija bit nije ležala samo u važnosti teksta i specifičnome spoju lirike i melodije, nego i u interpretaciji. Upravo je interpretacija spajala publiku i glazbenika – skladatelja i izvođača, koji je često bio jedna te ista osoba, kantautor (autor koji pjeva svoje pjesme). Bile su to pjesme koje su u početku izdavači odbijali, festivali uporno marginalizirali (poput pjesme *Moderato cantabile* Arsena Dedića iz 1970. godine, koja danas slovi kao prototip zagrebačke šansone). No unatoč tomu skupi-

Oliver Dragojević

Tereza Kesovija

na autora, od kojih je većina također pisala i izvodila šlagere – predvođeni Arsenom Dedićem, Alfijem Kabiljom, Hrvojem Hegedušićem (1935.), Zvonkom Špišićem (1937.), Dragom Diklićem, Kemalom Montenom (1948. – 2015.) i drugima – stvorila je vrstu urbane glazbe koja je oduševljavala publiku tijekom šezdesetih, sedamdesetih, a dijelom i osamdesetih godina prošloga stoljeća. Oni su predstavljali takozvanu *Zagrebačku školu šansone*, jedinstvenu za zagrebačku urbanu sredinu.

Paralelno sa zagrebačkom šansonom razvila se i dalmatinska šansona s tipičnim mediteranskim „štihom”. Te su pjesme stvarali i pjevali Ibrica Jusić (1944.), Oliver Dragojević (1947.), Tereza Kesovija, Meri Cetinić (1953.) i drugi.

Rock, pop i drugi pravci

Poglavlje o hrvatskome *rocku* možda je najbolje započeti imenom **Karlo Metikoš** (1940. – 1991.). Metikoš je naglo uspio u svijetu *rock'n'rolla* u vrijeme kada taj žanr u Zagrebu i drugim gradovima tadašnje Jugoslavije gotovo nije postojao. Proslavio se u Parizu, gdje je uzeo umjetničko ime **Matt Collins** i gdje se probio kao privremena zamjena za *frontmana* grupe *Les Chaussettes Noires*. Najpoznatija mu je pjesma iz toga razdoblja ***En écoutant la pluie* (Ritam kiše)**. Kada se vratio u domovinu, nastupao je s *rock* sastavima **Crveni koralji**, **Bijele strijele** i **Delfini**. Tada je započeo intenzivno surađivati s **Ivicom Krajačem** (1938.), pjevačem, skladateljem, tekstopiscem, redateljem i scenaristom.

U Zagrebu je u to vrijeme počela nastupati i mlada pjevačica intrigantna glasa **Josipa Lisac** (1950.). Idući protiv svih struja, plijeneći pozornost kako jedinstvenim interpretacijama najrazličitijih glazbenih žanrova, tako i ekstravagantnim izgledom, Josipa Lisac strelovito se pretvorila u ikonu popularne glazbe.

Prvi zajednički album Josipe Lisac i Karla Metikoša, ***Dnevnik jedne ljubavi***, izdan je 1973. godine. Nakon njega nastalo je još trinaest albuma na kojima je Josipa Lisac pjevala autorske pjesme Karla Metikoša. I danas žive hitovi kao što su ***Magla***, ***Danas sam luda*** i mnogi drugi u jedinstvenoj interpretaciji Josipe Lisac.

U međuvremenu je *rock* postao temeljni izraz *novoga vala*, glazbenoga pravca koji se u Jugoslaviji formirao krajem sedamdesetih i trajao tijekom osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Najutjecajniji, a i najpopularniji bio je bosanski sastav **Bijelo dugme**. U Hrvatskoj, novovalovski *punk rock*

Karlo Metikoš

Josipa Lisac

Parni valjak

Hladno pivo

Novi fosili

Prljavo kazalište

zahvatio je sastave koji su djelovali krajem osamdesetih i početkom devedesetih. Bili su to: **Azra** (1977. – 1989.), **Film** (1978. – 1986.) i **Haustor** (1979. – 1990.).

Među bendovima koji su djelovali u vrijeme novog vala i uspjeli preživjeti ratne turbulencije jesu: **Prljavo kazalište** (1977. do danas), **Parni valjak** (1975. – 2005., obnovljen 2009., a djeluje i danas) te nešto mlađe **Hladno pivo** (1988. do danas). Hladno pivo je počelo s *punk rockom* tražeći uzor u domaćim i stranim novovalovskim strujama, ali se s vremenom odlučilo na publici prijemčiviji *rock*. Prljavo kazalište i Parni valjak razvili su *pop rock* stil kojime su, između ostaloga, pjevali baladne pjesme često direktno vezane uz ratna zbivanja (na primjer **Zadnja ruža hrvatska**, izdana na šestom albumu Prljavog kazališta, **Zaustavite**

zemlju 1988.). Parni valjak je, dapače, odbijao koristiti elemente *folka* i *turbofolka* (koji su bili zaštitni znak Bijelog dugmeta na početku karijere), nego je publici predstavio rock temeljen na urbanoj kulturi (**Jesen u meni**, **Ugasi me**, **Uhvati ritam**).

Parni valjak se nije bavio politikom koja je početkom devedesetih postala temeljnom okosnicom gotovo svakoga glazbenog djelovanja (→ *povijest*, str. 92; → *politika*, str. 104). „Apolitični” su ostali i *pop* sastavi **Novi fosili** (1969. – 2001., obnovljeni 2005. djeluju do danas) i **Srebrna krila** (1978. – 2000., obnovljeni 2012.), ali oni, za razliku od Parnoga valjka, tijekom ratnih godina nisu izdali ni jedan album.

Tijekom Domovinskoga rata (→ *povijest*, str. 92; → *politika*, str. 104) glazba je bila sredstvo za ohrabrivanje i podizanje morala vojnika, ali i civila koji su pokušavali preživjeti. Služila je, s druge strane, i za provokaciju neprijatelja, pa i za upućivanje poruka za financijsku, moralnu, vojnu pomoć Europskoj uniji te Hrvatima koji su živjeli u inozemstvu (tzv. dijaspora). Mnogi su glazbenici bili ponosni što su, zahvaljujući održanim humanitarnim koncertima za Hrvate u Australiji, Kanadi, Njemačkoj i Sjedinjenim Državama uspjeli skupiti prilično velike donacije za Hrvatsku.

Rat je povezoao predstavnike najrazličitijih glazbenih žanrova, pa se dogodilo da zajedno nastupaju *folk* glazbenici, operni pjevači i reper. Ratni glazbeni repertoar sačinjavale su dvije vrste pjesama: „službene” i „alternativne”. „Službene” su snimke stvarane u registriranim (najčešće državnim) kompanijama. Mogle su se kupiti u dućanima. Kvaliteta glazbe i njezine izvedbe bila je na očekivanoj razini, verbalni izraz i vizualni motivi bili su pročišćeni, a tehnička kvaliteta profesionalna. „Alternativne” snimke bile su nepoznatoga podrijetla (bez oznake producenata, autora i izvođača na omotima kaseta), mogle su se dobiti od uličnih prodavača, kvaliteta glazbe i izvedbe bila je ispod standarda, u nekoliko slučajeva tekst i vizualni motivi bili su lascivni i politički problematični, a tehnička je kvaliteta snimke bila izvan svih standarda (Pettan 1998: 19).

Konkretni je primjer za prvu skupinu pjesama ***Stop the War in Croatia*** (1991.) Tomislava Ivčića (1953. – 1993.), izvođača koji je bio dio hrvatske popularne scene dugo prije početka rata. Primjer je za drugu skupinu ***Bojna Čavoglave*** (1991.) Marka Perkovića Thompsona (1966.) koji prije rata nije ni pomišljao da se bavi glazbom. Nadimak Thompson dobio je prema oružju kojime su se on i njegovi suborci služili za obranu rodnoga sela Čavoglava. Za razliku od pjesme *Bojna Čavoglave*, pjesma *Stop the War in Croatia* stvorena je u Zagrebu na samome početku rata i postala je najprodavanijom pjesmom ratnoga perioda. Ugodna melodija pjevana je na engleskome jeziku, a pjesmom se nastojalo navesti europske države da obrate pozornost na ratnu situaciju u kojoj se Hrvatska zatekla još prije nego je pjesma javno prezentirana. Glazbeni spot snimili su profesionalci s Televizije Zagreb (današnja Hrvatska radiotelevizija), koja ga je također financirala. Spot je kombinirao dokumentarne prizore prirodnih ljepota Hrvatske te patnji i uništavanja koje je prouzročio rat.

Sasvim suprotno, *Bojna Čavoglave* je rock pjesma u asimetričnoj sedmerodobnoj mjeri, tipičnoj za balkanski folklor. Tekst je na hrvatskome jeziku i ohrabruje hrvatske vojnike, a pri tome prijetećim porukama obasipa neprijatelje. Glazbeni spot snimili su zaposlenici lokalne televizije u Splitu u vrijeme kada je pjesma već imala veliku popularnost. Spot prikazuje hrvatske vojnike kako pjevaju i potiču na vojnu akciju. Njihov prirodni izgled bitno se razlikovao od službenih prizora moderne, sofisticirane i uniformirane vojske. Pjesme

Marko Perković Thompson

i spot počeli su se redovito „vrtjeti” na državnim medijima tek nakon brojnih zahtjeva hrvatskih vojnika na prvim linijama bojišnice (ibid: 24).

I jedan i drugi, službeni i neslužbeni pristup, bio je važan jer su tek kombinacija diplomacije i vojnoga djelovanja doveli do završetka rata u Hrvatskoj.

Zlatan Stipišić Gibonni

Tijekom i nakon rata, međutim, sve su se više profilirali izvođači *pop* glazbe iz grada Splita. Među njima je vodeći **Zlatan Stipišić Gibonni** (1968.), koji je karijeru započeo u *heavy metal* bendovima **Osmi putnik** i **Divlje jagode**, no proslavio se pjevajući *pop* balade s elementima dalmatinskoga folklora, kao i one međunarodnoga prizvuka. Njegova je karijera bila na vrhuncu kada je napisao pjesmu **Cesarica** (2001.) za iznimno popularnoga splitskog pjevača Olivera Dragojevića. To je potvrdio još iste godine izdavanjem sjajnoga albuma **Mirakul**.

Istodobno su se pojavili i drugi uspješni splitski pjevači koji su, poput Gibonija, u svoju glazbu unosili elemente dalmatinske glazbe, kao i tipičan splitski dijalekt, na primjer **Neno Belan** (1960.), **Goran Karan** (1964.), **Giuli-**

Dino Dvornik

Psihomodo pop

ano (1973.) i **Dino Dvornik** (1964. – 2008.). Dino Dvornik izvodio je i stvarao na rubu različitih glazbenih žanrova poput *rocka*, *popa* i *techna*, a smatra ga se najvažnijim predstavnikom hrvatskoga *funka*. Bilo je, naravno, i pjevača čija djelatnost nije bila vezana uz Split, a koji su uspješni i danas, poput **Borisa Novkovića** (1967.), **Damira Urbana** (1968.) i **Massima Savića** (1962.).

Sredinom devedesetih bilo je očito da mladoj publici treba svježja glazba, pa su u unutrašnjosti Hrvatske počeli nastajati sastavi koji su preuzeli neke

svjetske trendove. Najpopularniji je bio **Cubismo**, specijaliziran za izvođenje *latino* glazbe poput *latino džeza* i *salse* (najpopularniji je višestruko nagrađivani album **Motivo Cubano**, 2000.). Slijedili su ih **Bambi Molesters** specijalizirani za *surf* instrumentale, sastavi poput **Mayales** i **The Bastardz**, oba specijalizirana za *funk rock* te *pop rock* sastav **Pips Chips & Videoclips**.

Krajem devedesetih i početkom 21. stoljeća nastaju novi buntovni sastavi koji često progovaraju o socijalnim i političkim problemima, o društvenoj krizi i krizi pojedinca koji se utapa u potrošačkome društvu i živi poluživot u virtualnim društvenim grupama. Ti su sastavi postali prvi predstavnici čistoga ili „miješanoga” *hip hopa* koji je u Hrvatsku stigao s priličnim zakašnjenjem. Kada je **Srđan Ćuk** (1977.) iz dua **Tram 11** počeo djelovati samostalno pod imenom **General Woo**, i kada je izdao provokativni album **Verbalni delikt** (2011.), proglašen je „*hip hop* buntovnikom” i „glasnogovornikom generacije”. Isto su tako buntovni članovi grupe **TBF (The Beat Fleet)** iz Splita, kao i reperi zagrebačkoga sastava **ST!illness**. Pjevačica **Mirela Priselac Remi** (1979.) iz sastava **Elemental** također je aktivno uključena u kritiku suvremenoga života, ali i dalje piše ljubavne pjesme, kao uostalom i TBF-ovci koji u svojim pjesmama uspijevaju povezati socijalnu kritiku i ljubavnu tematiku (Čelan i Harča 2013).

Elemental

Neki *rock* sastavi formirani još u osamdesetima, poput *pop punk* benda **Psihomodo Pop**, *hard rock* benda **Majke** i alternativnoga i uvijek provokativnoga sastava **Let 3** preživjeli su sve turbulencije koje su donijeli rat i društveno-političke promjene te su i danas vrlo popularni i vrlo aktivni.

Literatura i izvori

- Andreis, J. et al. 1963. *Muzički folklor u Jugoslaviji*. U: *Muzička enciklopedija*, sv. 2 (K–Ž), 257–274. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”.
- Andreis, J. 1982. *Music in Croatia*. Zagreb: Institute of Musicology – Academy of Music.
- Čelan, N. i Harča, I. 2013. *Glazbom protiv politike*. *Rolling Stone* 2, 74–80.
- Hrvoj, D., *Povijest hrvatskog jazz*. Jazz u Hrvatskoj – skica za povijest, http://www.jazz.hr/glazbenici/index_hr__4s4ji3h3k3oh4s5ji3g__.htm (13. 02. 2014.)
- Pettan, S. 1998. *Music, Politics and War in Croatia in the 1990s*. An Introduction. In: *Music, Politics and War*, S. Pettan (ed.), Zagreb: X-Press, 9–27.
- Večković, S. *Tradicijska glazbala* <http://www.hrvatskifolklor.net/php/tradicijska-glazbala.php> (26. 02. 2014.)
- Povijest tambure* <http://www.hrvatskifolklor.net/php/instrumenti.php> (26. 02. 2014.)

Sažetak

Umjetnička glazba u Hrvatskoj stara je deset stoljeća. Prva skladateljska imena zabilježena su u šesnaestome stoljeću, a glazba se, zbog povijesnih i geografskih prilika, najprije razvija uz priobalno područje i na otocima. U devetnaestome stoljeću, u vrijeme Ilirskoga preporoda, veći zamah dobiva u unutrašnjosti (gradovi Zagreb i Varaždin). Tada nastaje prva hrvatska nacionalna opera, *Ljubav i zloba*, čiji je autor Vatroslav Lisinski. Umjetnička glazba danas je vrlo raznovrsna, a odvija se zahvaljujući različitim institucijama, od kojih neke imaju gotovo stoljetnu tradiciju (*Hrvatski glazbeni zavod*). Samo u Zagrebu djeluje veliki broj ansambala. Tijekom cijele godine u Hrvatskoj organiziraju se različiti, često međunarodno priznati festivali i natjecanja.

Temelj umjetničkoj glazbi, ali i drugim žanrovima (naročito *turbofolku*, *etnu* i *etno džezu*) izvorna je narodna glazba koja također pokazuje veliku raznolikost. No specifični načini pjevanja (npr. *epsko* pjevanje uz pratnju instrumenta *gusle*) kao i sviranje nekih instrumenata, zajedno s narodnim običajima i obredima, uslijed urbanizacije sve više nestaju.

U gradovima se najprije njeguje plesna glazba (*valceri*, *foxtroti*, *tanga* itd.), a zatim i džez koji se pojavio u dvadesetim godinama prošloga stoljeća. Pokretač je hrvatskoga *džeza* i najvažniji džezist Boško Petrović. U pedesetim i šezdesetim godinama pojavili su se najprije *šlageri*, a zatim *šansone* (najpoznatiji je predstavnik i jednoga i drugoga žanra Arsen Dedić). Naposljetku, u šezdesetima se pojavio i *rock* koji je bio vrlo snažan u vrijeme Novoga vala, krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Tijekom Domovinskoga rata mnogi su *rock* i *pop* sastavi, ali i pojedinci, nastojali dati svoj doprinos pišući pjesme u kojima se molilo za mir, ali i poticalo na borbu. U međuvremenu je *rock* doživio brojne varijante (*pop rock*, *funk rock*, *hard rock* itd.), a pojavili su se, premda sa zakašnjenjem, *techno*, *hip hop* i drugi slični glazbeni pravci.